

**Куфтирєв
Павло Вячеславович**

кандидат юридичних наук,
докторант кафедри екологічного
права
Інституту права КНУ імені Т.Г.
Шевченка,
керуючий партнер GRECO Law
Company

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. UN declares access to a clean environment a human right. October 8, 2021. URL: <https://www.reuters.com/business/environment/un-passes-resolution-making-clean-environment-access-human-right-2021-10-08/> (date of access: 10.05.2023).
2. A/Conf. 156/26 (vol.I) Report of the United Nations Conference on Environment and Development. Rio de Janeiro, 3-14 June 1992. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (date of access: 10.05.2023).
3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.05.2023).
4. Верховний Суд роз'яснив, що означає зацікавлена громадськість. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/200758-verkhovniy-sud-rozjasniv-scho-oznachaye-zatsikavlena-gromadskist> (дата звернення: 09.05.2023).
5. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 09.05.2023).
6. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1268-XII від 26.06.91 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 09.05.2023).
7. Постанова Верховного Суду від 06.07.2018 по справі № 922/2513/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76208878> (дата звернення: 09.05.2023).
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.12.2018 по справі № 910/8122/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78977479> (дата звернення: 09.05.2023).
9. Постанова Великої Палати Верховного суду від 15.06.2021 по

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА
БЕЗПЕЧНЕ НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В
УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ЧЕРЕЗ
ПРИЗМУ ГРУПОВИХ ПОЗОВІВ**

08 жовтня 2021 року Рада ООН з прав людини визнала доступ до чистого та здорового навколишнього середовища фундаментальним людським правом [1]. Вже 9 років Україна живе в умовах збройного конфлікту, коли внаслідок військових дій навколишньому середовищу, докільню завдається шкода. Війна завдала шкоди майже третині українських лісів, ґрунти та ґрунтові води забруднені важкими металами та токсичними хімікатами тощо, точний обсяг заподіяної шкоди буде відомий тільки після закінчення війни. Вже зараз, навіть наявні фрагментарні дані розкривають жахливу картину екологічної катастрофи, при цьому, наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер, та призведуть до порушення прав людини на чисте та здорове навколишнє середовище.

Принципами Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку визначено «хто забруднює довкілля, повинен нести фінансову відповідальність за це забруднення» (принцип 16), війна неминує має руйнівний вплив на процес сталого розвитку, тому держави повинні поважати міжнародне право, що забезпечує захист довкілля під час збройних конфліктів (принцип 24) [2].

Дієвим правовим механізмом щодо захисту прав людини на безпечне навколишнє середовище, які, безумовно, порушуються внаслідок військової агресії російської федерації, є подання в Україні групових (колективних) екологічних позовів до винних в цьому осіб, у тому числі російських юридичних та фізичних осіб, які є причетними до сприяння та фінансування війни.

У статті 50 Конституції України гарантоване право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. [3].

За існуючою юридичною доктриною, існують дві моделі групових позовів: модель opt-in, яка передбачає приєднання всіх зацікавлених членів групи до ініціатора позову на момент подання відповідного позову; модель opt-out, яка передбачає подання позову для захисту невизначеного кола осіб. Групові позови розглядаються за загальною судовою процедурою.

Слід зазначити, що в Україні відсутній окремий нормативний правовий акт, який регулював би звернення з груповими позовами та процедуру їх розгляду, проте існують окремі положення спеціальних законів щодо звернення з груповими, зокрема, екологічними позовами, а саме: Закон України «Про охорону навколишнього

справі № 904/6125/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235823> (дата звернення: 10.05.2023).

10. Class and Group Actions Law and Regulations Ukraine 2023. URL: <https://iclg.com/practice-areas/class-and-group-actions-laws-and-regulations/ukraine> (дата звернення: 15.05.2023).

природного середовища» та Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, яка ратифікована Україною в 2001 році (далі – Орхуська конвенція).

Відповідно до п. 5 ст. 2 Орхуської конвенції, «зацікавлена громадськість» означає громадськість, на яку справляє або може справити вплив, процес прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, або яка має зацікавленість в цьому процесі; для цілей даного визначення недержавні організації, які сприяють охороні навколишнього середовища та відповідають вимогам національного законодавства, вважаються такими, що мають зацікавленість. Про це вказує Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 916/465/20 [4].

У ч. 3 ст. 9 Орхуської конвенції вказано, що «кожна зі Сторін сприяє екологічній просвіті та підвищенню рівня поінформованості громадськості з проблем навколишнього середовища, особливо стосовно одержання доступу до інформації, участі в процесі прийняття рішень і доступу до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища» [5].

Пунктом «ж» частини 1 ст. 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначено, що «громадські природоохоронні організації мають право подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій» [6].

Крім того, в Україні існує й судова практика щодо розгляду групових позовів (модель opt-in), зокрема за позовами громадських організацій природоохоронного та екологічного напрямку. Так, Верховним Судом було прийнято низку правоих висновків, які викладені у постанові від 06.07.2018 по справі № 922/2513/17 (висновок про можливість звернення громадської організації до суду із метою стягнення шкоди, заподіяної довкіллю в результаті незаконної господарської діяльності) [7]; у постанові від 11.12.2018 по справі № 910/8122/17 (висновок про те, що природоохоронна громадська організація має право на представництво в суді екологічних інтересів суспільства та окремих його членів, а також може фактично реалізувати повноваження органів державної влади з питань, які стосуються довкілля) [8]; у постанові від 15.06.2021 по справі № 904/6125/20 (висновок про те, що постраждалі особи у таких позовах не виступають позивачами чи іншими учасниками судового процесу, оскільки добровільно об'єдналися у громадську організацію та передали їй повноваження щодо захисту своїх порушених прав у сфері екології та що організація у такому разі захищає не власні права, а права своїх членів, в

тому числі шляхом стягнення заподіяної таким членам шкоди) [9].

На практиці в Україні було подано та розглянуто декілька великих групових екологічних позовів, супроводження яких здійснювало Gresco Law Company, такі як: екологічний позов від 2225 членів Громадської організації «Фонд подолання наслідків Васильківської трагедії» до мережі БРСМ-НАФТА через масштабну 12-денну пожежу нафтопродуктів, який завершився мировою угодою за принципом *ex-gratia* на 1 мільйон доларів США та від 1279 осіб Громадської організації «Стоп Шлам» на суму понад 300 мільйонів доларів США до Миколаївського глиноземного заводу російського олігарха Олега Дерипаски, внаслідок незаконного захоронення червоного шламу та його шкідливого впливу на екологію та життєдіяльність людини.

З системного аналізу законодавства та судової практики, вбачається, що наразі у законодавстві України відсутні закріплені положення щодо того, які саме риси подібності мають бути у позовних вимог або щодо їхньої типовості для віднесення позову за своїми ознаками до групового. Найважливішим критерієм є «загальна підстава для позову», тобто виникнення права на позов у результаті наявності порушення одних і тих самих прав усіх учасників групи; наявність загальних для групи осіб обставин порушення прав. В контексті захисту прав людини на безпечне навколишнє середовище таким правом на позов буде сам факт наявності військової агресії.

Крім того, право на подання групового позову у громадській організації, в яку об'єднуються такі особи, виникає у разі одночасної наявності наступних складових: наявність відповідних повноважень у статуті; отримання згоди осіб на звернення до суду в їх інтересах; наявності спеціального закону, що надає громадській організації відповідне право.

Важливим є те, що при вступі до Громадської організації – ініціатора групового позову, особа ознайомлюється зі статутом організації та основними завданнями її діяльності, надає згоду організації на захист прав такої особи та надає докази порушення її прав. Саме таким чином до Громадських організацій, яких у судах представляли Gresco Law Company, вступали учасники групового позову за моделлю *opt-in* [10].

Враховуючи вищевикладене, особи, фундаментальні права яких на безпечне та здорове навколишнє середовище були порушені внаслідок російської військової агресії, за діючим законодавством України можуть об'єднатися та звернутися до суду з груповим позовом, який є ефективним інструментом для відшкодування завданої шкоди та відновлення порушених прав.